

Я. В. Володарець-Урбанович

ПРО Т-ПОДІБНУ ФІБУЛУ КОЛА СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ВАРВАРСЬКИХ ВИЙМЧАСТИХ ЕМАЛЕЙ ІЗ ШЕДІЄВОГО

Стаття присвячена знахідці Т-подібної фібули кола східноєвропейських варварських виймчастих емалей із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка, нині Полтавського району Полтавської області. Знахідка виявлена в 2010 р. Прикраса належить до пізнього етапу існування стилю. В роботі розглядаються аналогії та прототипи, визначається хронологія застібки.

Ключові слова: східноєвропейські варварські виймчасті емалі, Т-подібна фібула, пізньоримський час, друга половина / кінець III — IV/V ст.

Вступ. Знахідки кола східноєвропейських варварських виймчастих емалей пов'язані з старожитностями пізньозарубинецьких та київських пам'яток (Гороховський, Михайлова 2008, с. 623). На території Полтавської області виявлено ряд пунктів з такими знахідками — Плютенці (Рудинський 1928, с. 54, рис. 2; Корзухина 1978, с. 70, рис. 12: 5, 6), Більськ (Левченко 1996), Саранчівка (Кулатова, Супруненко, Терпиловський 2005, с. 40—41, рис. 29: 4; Обломський, Терпиловський 2007, с. 139), Велика Рублівка (Володарець-Урбанович, Пуголюков, Щербань 2018, с. 98—99, рис. 1: 1; 2: 1), Лихачівка (Корзухина 1978, с. 69), Сухоносівка / Постав-Муки (Левада 2010), Носівка (Володарець-Урбанович, Пуголюков 2023) та Компанійці, поховання 2 (Некрасова 2006, с. 106, рис. 58: 1—5). Ще дві знахідки із теренів Полтавської області — нагрудний ланцюг із підвісками (Обломський, Терпиловський 2007, с. 137—138, рис. 153; Гороховський, Михайлова 2008, с. 618) та уламок Т-подібної фібули (Обломський, Терпиловський 2007, с. 138, рис. 163: 1) — не мають чіткої територіальної прив'язки.

Більшість з цих прикрас здавна відома в літературі. Однак, знахідка із Шедієвого,

уроч. Ігнатівка (Супруненко, Кулатова 2011; Кулатова, Супруненко 2013, с. 97—98, рис. 7) в Пооріллі залишається не до кінця проаналізованою. Саме їй і присвячена дана робота.

Знахідку кола східноєвропейських варварських виймчастих емалей виявив навесні 2010 р. місцевий краєзнавець І. В. Бовкун на ріллі, на мису другої тераси лівого берега р. Орель в уроч. Ігнатівка, навпроти с. Шедієве Полтавської обл., на межі з Дніпропетровською.

Місцезнаходження тяжіє до виступу мису, висотою 5,0—7,0 м над рівнем заплави, що довгий час розорювалася. На його площі 1,1 га (70 × 160 м) зустрічаються уламки ліпного й гончарного амфорного посуду, які в цілому характерні для поселень пізньозарубинецького кола — Картамишево 2 — Терновка 2 (Супруненко, Кулатова 2011).

Опис знахідки. Уламок верхньої частини бронзової Т-подібної масивної литої фібули, має профілювання корпусу, вигнутого у трьох площинах, широку голівку та виступаючі вгору петлями-утримувачами залізної пружини, по краям яких розміщені опущені донизу декоративні круглі виступи з круглими отворами для підвішування ланцюжка. Нижче планки опори утримувачів розташований широкий трикутний виріз, що заміняв заглиблення для емалей, які зустрічаються на ряді подібних більш ранніх фібул. Масивна спинка фібули увінчана валикоподібним прямим профільованим уступом-гребенем, від якого відходить обламана широка слабо колінчаста спинка на два скати, що звужується донизу. Ніжка фібули втрачена у давнину разом із приймачем. Виріб має незначні подряпини, є деформації. Збереглися рештки вісі залізної пружини. Із зворотного боку на застібці помітні нерівності, що, можливо, пов'язані із литтям виробу у глиняній формочці (?).

© Я. В. ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ

Унікальним для цієї застібки є сліди ремонту. Прогнута планка між петлями утримувачів на голівці підсилена вертикальною орнаментованою платівкою-поперечиною із зигзагоподібним заглибленим візерунком, котру «посаджено» на заклепки. З лицевого і зворотного боку вони добре помітні і мають діаметр 0,2—0,3 см. З зворотного боку на долученій деталі помітні сліди ударів круглим пуансоном, діаметром 0,15 см.

Ширина голівки фібули (у місці кріплення залізної пружини) — 4,8 см; максимальна ширина — 5,4 см, діаметр отворів на виступах — 0,25 см, ширина гребеня спинки — 4,6 см, висота уламка — 6,3 см, товщина виробу — 0,3—0,7 см (рис. 1). Зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського (ПКМ), інв. № А-13038.

Типологічне визначення, аналогії та прототипи. Враховуючи, що фібула не має емалевих вставок як таких, вона належить до пізніх модифікацій — третього етапу («деградація стилю») за Г. Ф. Корзухіною (Корзухина 1978) чи «компанійської» фази за Є. Л. Гороховським (Гороховский 1988, с. 18). Застібка належить до типу IV/1—2 «перекладчасті з елементами деградації» (Корзухина 1978, с. 25—26) чи Т-подібні, третя серія (?) (Гороховский 1982, с. 131—132). А. М. Обломський та Р. В. Терпиловський подібні фібули без емалей розділяють на основі форми ніжок (Обломский, Терпиловский 2007, с. 116), однак знахідку із Шедієвого

точно віднести до однієї із груп неможливо через її фрагментарність. Аналіз поширення цієї категорії застібок проведений О. А. Радюшем (Радюш 2020а, с. 336—339, рис. 24).

Найближча аналогія — фібула із Нижнього Бишкіна (рис. 2: 1; Михеев 1983, с. 212, рис. 1: 1, 7). Також певні аналогії (рис. 2: 2—9; 4) можна вбачати у знахідках із «території України» (Обломский, Терпиловский 2007, с. 140, рис. 163: 2), «Васильківського» та «Канівського» районів (Корзухина 1978, табл. 4: 9; 6: 11), Сватків (Зайкоўскі 2011, с. 166—167, рис. 1: 3; Харитонович 2016, с. 195, рис. 6: 5; Радюш 2021, с. 67, рис. 5: 2), із поселень київської культури — Нагольного (Радюш 2020b, с. 170—171, рис. 5: 11), Подгорове II, Малик (Хреков, Шуваев 2016, с. 161, 165, рис. 3: 2; 4: 1) та могильнику Нейзац, склеп 480 (Обломский 2017, с. 60, рис. 3: 2; Храпунов 2017, с. 262—263, рис. 5: 1).

Лише знахідка із могильника Нейзац походить із комплексу, що датовано в межах другої половини — кінця IV ст. (Храпунов 2017, с. 263). Цій хронології не протирічить і загальні принципи датування речей кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей заключної стадії — від середини III ст. до гунського часу (Обломский, Терпиловский 2007, с. 123—124; Радюш 2020а, с. 348). Сліди ремонту на застібці із Шедієвого не обов'язково вказують на довгий період побутування прикраси. Адже іноді, це пов'язано із браком під час лиття

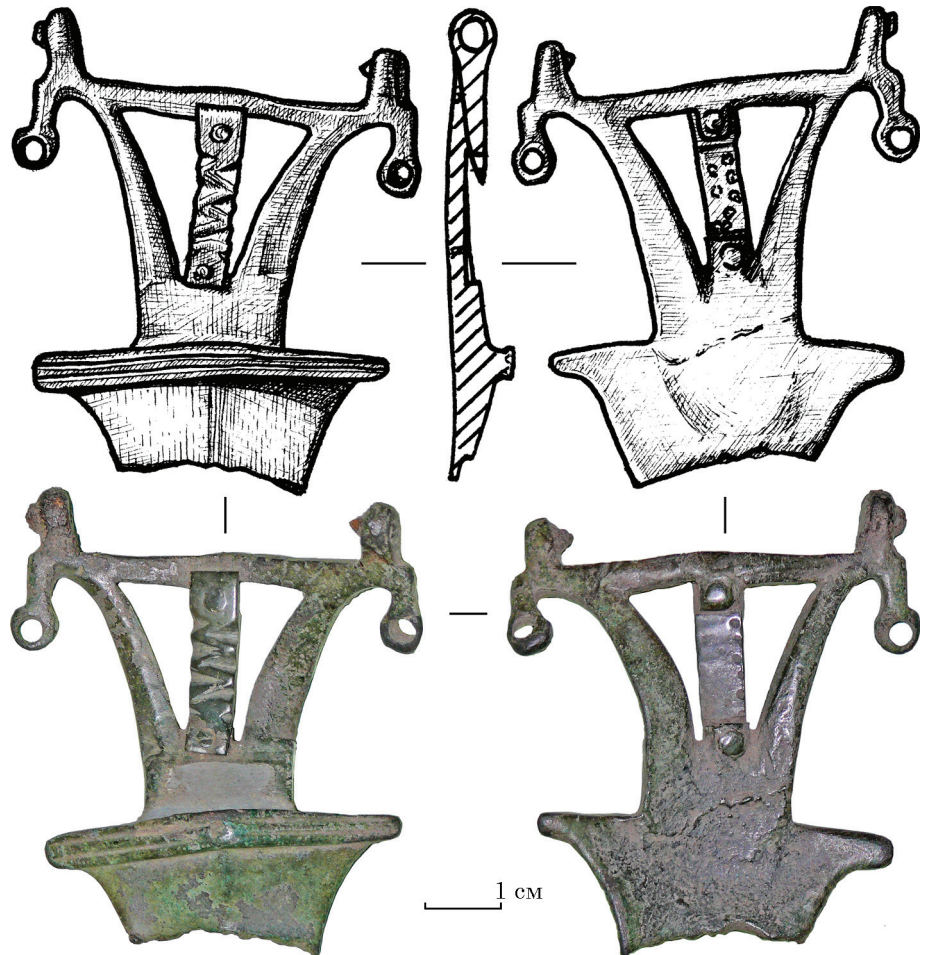
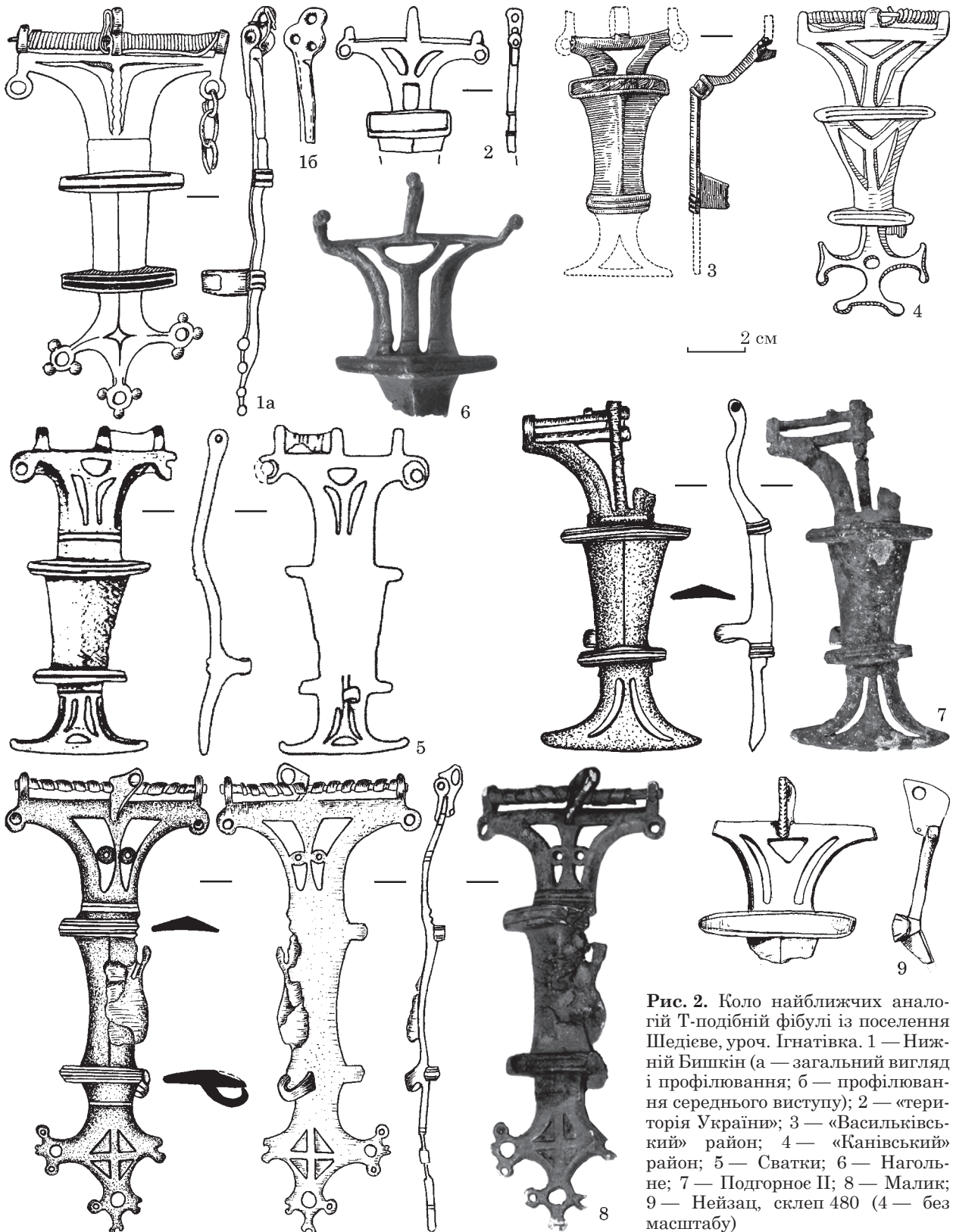

Рис. 1. Уламок Т-подібної фібули із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка

Рис. 2. Коло найближчих аналогій Т-подібній фібулі із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка. 1 — Нижній Бишкін (а — загальний вигляд і профілювання; б — профілювання середнього виступу); 2 — «територія України»; 3 — «Васильківський» район; 4 — «Канівський» район; 5 — Сватки; 6 — Нагольне; 7 — Подгорное II; 8 — Малик; 9 — Нейзац, склеп 480 (4 — без масштабу)

(виготовлення) застібки і намаганням відремонтувати виріб (напр.: Левада 2010, с. 560).

Цікаво, що характерною особливістю знахідки із Шедієвого та інших аналогій є прорізи на головках застібок. Такі особливості з'являються ще на виробках розвиненої стадії. Імовірно, їх можна розглядати як прототипи (рис. 3; 4). Це знахідки

із Дуни (Корзухіна 1978, табл. 15: 3; Воронятов, Румянцева, Сапрыкіна 2020, с. 25, рис. 5: 2; 6: 4), Камунти (Корзухіна 1978, табл. 23: 8; Воронятов, Румянцева, Сапрыкіна 2020, с. 26—27, рис. 5: 4; 6: 1), Григорівки (Корзухіна 1978, табл. 4: 4) та дві із Брянського скарбу (Белоцерковская 2018, с. 18—21, рис. 10; 11; Обломский 2018а, с. 123, табл. VIII; IX).

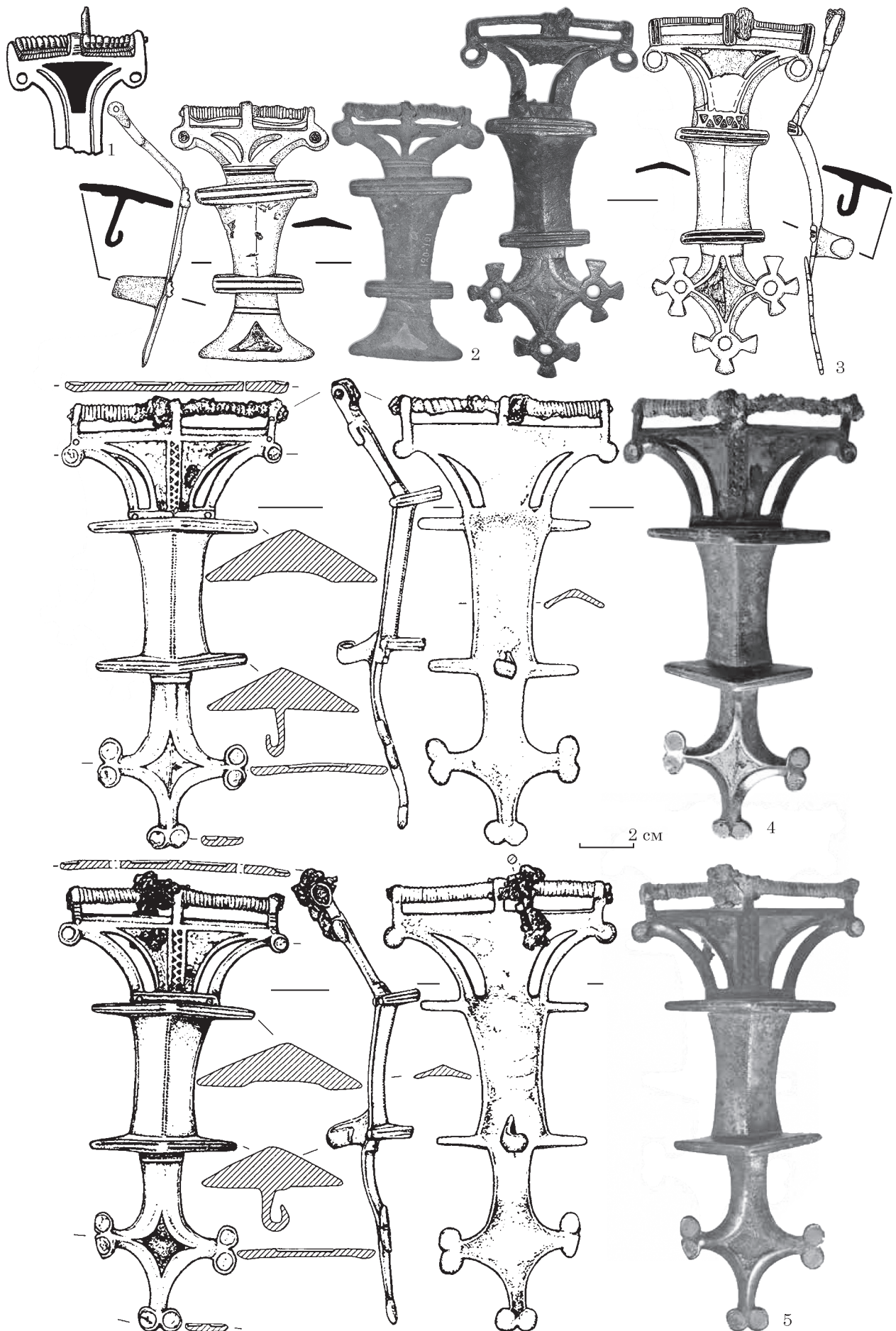

Рис. 3. Коло найближчих прототипів Т-подібній фібулі із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка. 1 — Григорівка; 2 — Дуна; 3 — Камунта; 4, 5 — Брянський скарб; 6 — Верхне Погромне; 7 — Паніковець 1

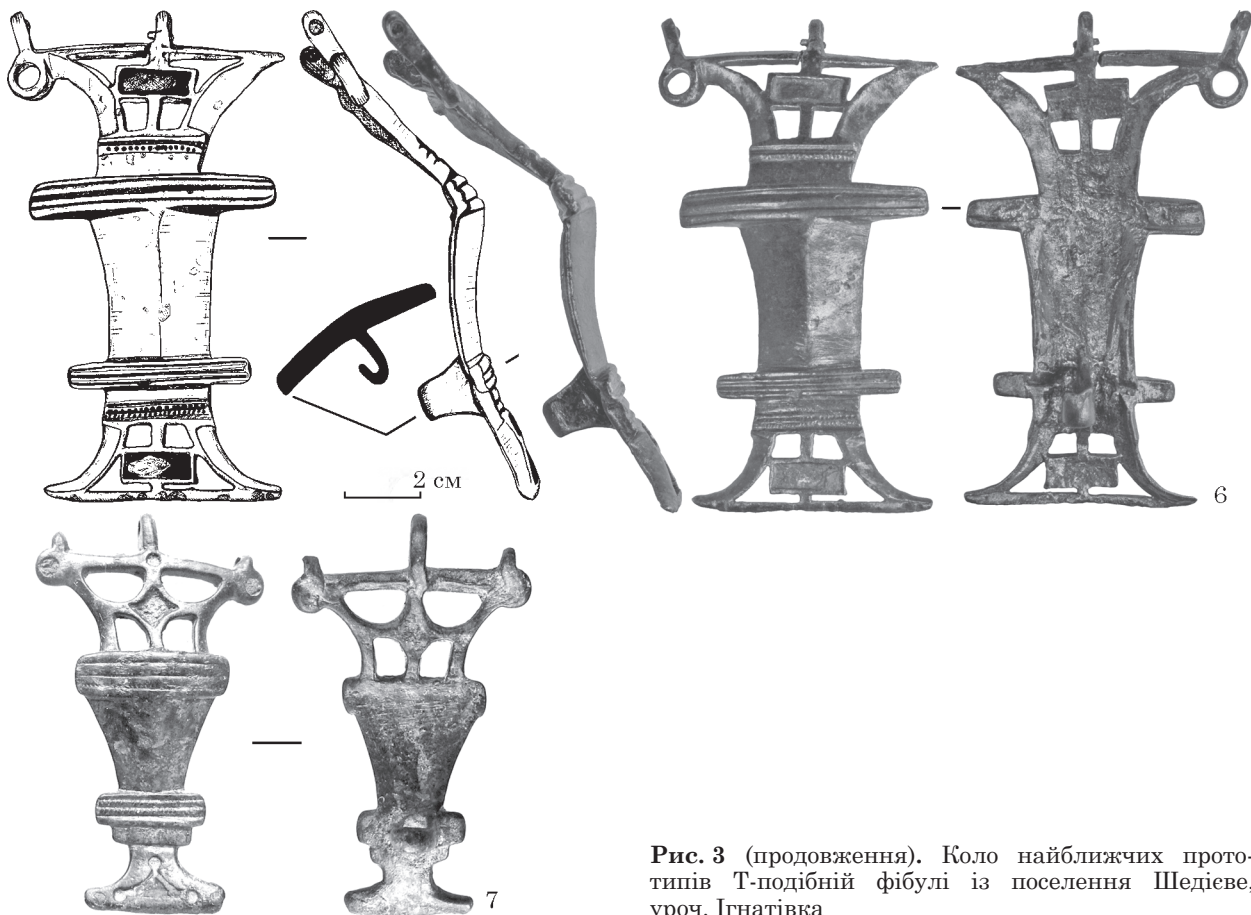

Рис. 3 (продовження). Коло найближчих прототипів Т-подібній фібулі із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка

Також певні схожі риси можна вбачати у Т-подібних фібулах із Верхнього Погромного (Обломский 2017, с. 60; Воронятов 2020) та із Паніковецького скарбу (Обломский 2018b, с. 627, 638; 2021, рис. 6: 1; Обломский, Березуцкий 2019, с. 56, 74, рис. 4: 3).

Також із поселення Шедієво походить знахідка, яку О. Б. Супруненко та І. М. Кулатова вважають також частиною Т-подібної литої бронзової фібули з профільованням корпусу (Кулатова, Супруненко 2013, с. 97—98, рис. 7).

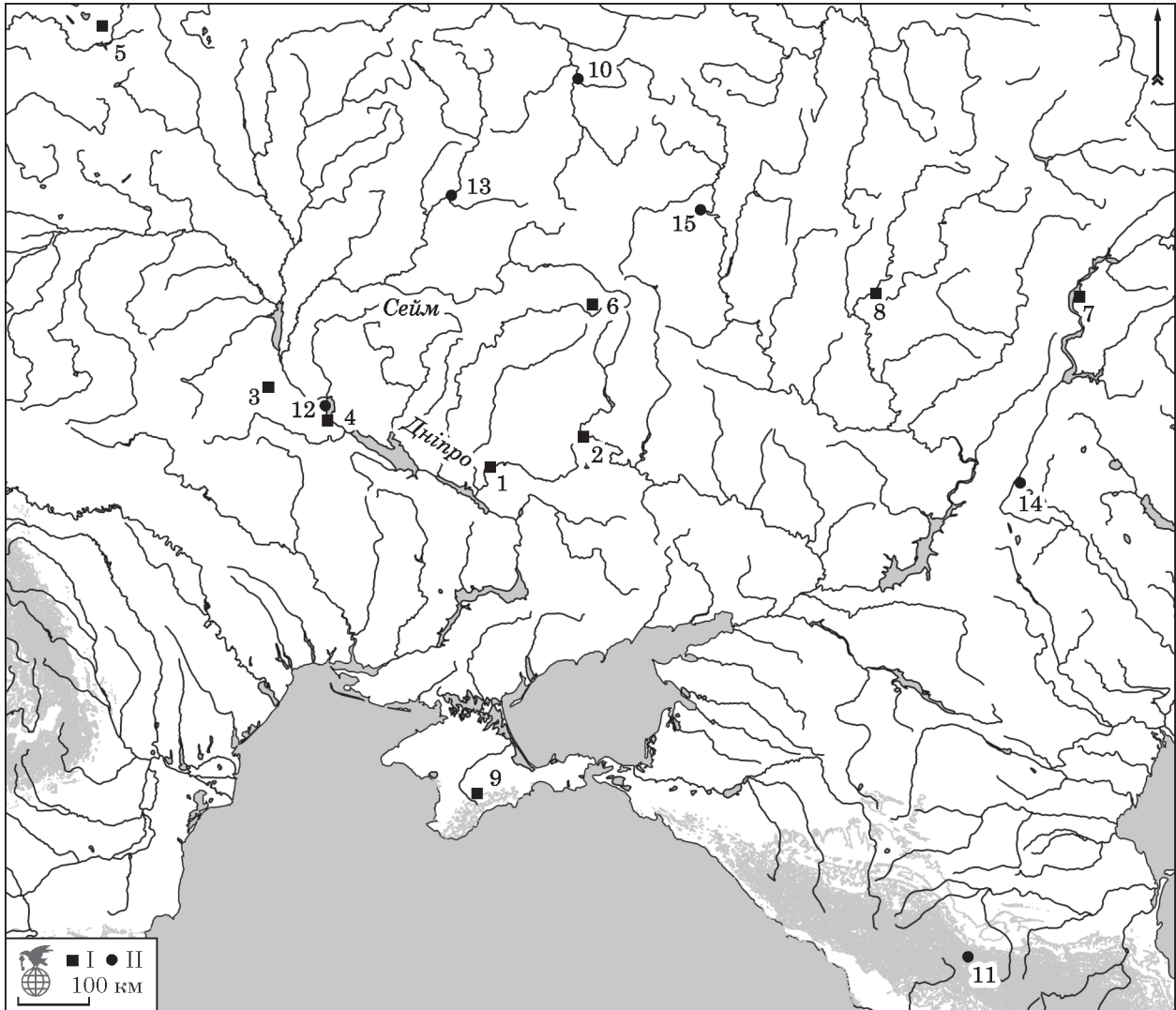
Фрагмент виробу являє собою пластину трапецієподібної форми по краях, вздовж довгої вісі якої розміщені вузькі виступи-валики, розчленовані розширеними нарізками. Основа завершена підтрикутно-скругленим виступом. На поверхні олов'янистої бронзи (?) помітні сліди від абразиву. Виріб фрагментований. Висота збереженої частини — 4,0 см; ширина вгорі — 1,8 см; максимальна ширина в основі — 2,7 см, товщина частини виробу (з виступами) — 0,35—0,55 см (рис. 5: 1). Зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського (ПКМ), інв. № А-13038.

Аналогій поки що не знайдено. Принаймні жодна Т-подібна застібка цього кола не має такого закінчення ніжки чи орнаменту. Натомість такий орнамент характерний для гребінчастих браслетів (рис. 5: 2—6) кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей: поселення Заозер'я у верхів'ях Західної Двини (Лопатин, Фурасев 2007, с. 61, рис. 26: 10), Пакачіне-Дембай в Балтійському регіоні (Корзухина 1978,

с. 34, 80, табл. 26: 3), із Курської області (Радюш 2010, с. 7, 12, рис. 5: 2), із поселення Паніковець-1 (Обломский 2018b, с. 631, рис. 11: 3; Обломский, Березуцкий 2019, рис. 12: 3; Обломский, Сапрыкина 2019, рис. 4: 1) та скарбу Журавка / Лук'янчиков (Акимов, Ененко 2012, с. 132—133, рис. 3: 2б, 2в; Обломский, Березуцкий 2019, с. 61, рис. 9: 1, 2) в Подонні. Хоча кінці таких браслетів суттєві відрізняються від закінчення виробу із Шедієвого. Крім того, він прямий, не профільований. Тому його приналежність до кола виробів східноєвропейських варварських виїмчастих емалей є дискусійною.

Висновкові положення. Цікаво, що в Поріллі вже відома знахідка кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей. Це пластинчаста лунниця із поселення Йосипівка, уроч. Пляж (Телегін, Беляева 1975, с. 100, рис. 2: 20). Дана знахідка може належати до раннього чи середнього етапів розвитку стилю, однак, імовірно, пов'язана саме з раннім (Обломский 2010, с. 61). Адже на пам'ятці зафіксовані матеріали пізньозарубинецького кола — типу Картамишево 2 — Терновка 2 (Терпиловский 2004, прил. 1). Далі дві знахідки виявлено в Надпоріжжі — Сурська Забора, заключного етапу, та Сурський острів, раннього чи середнього (Обломский 2017, с. 58).

Імовірно, фібула східноєвропейських варварських виїмчастих емалей із Шедієвого може бути пов'язана із проникненням носіїв київської куль-

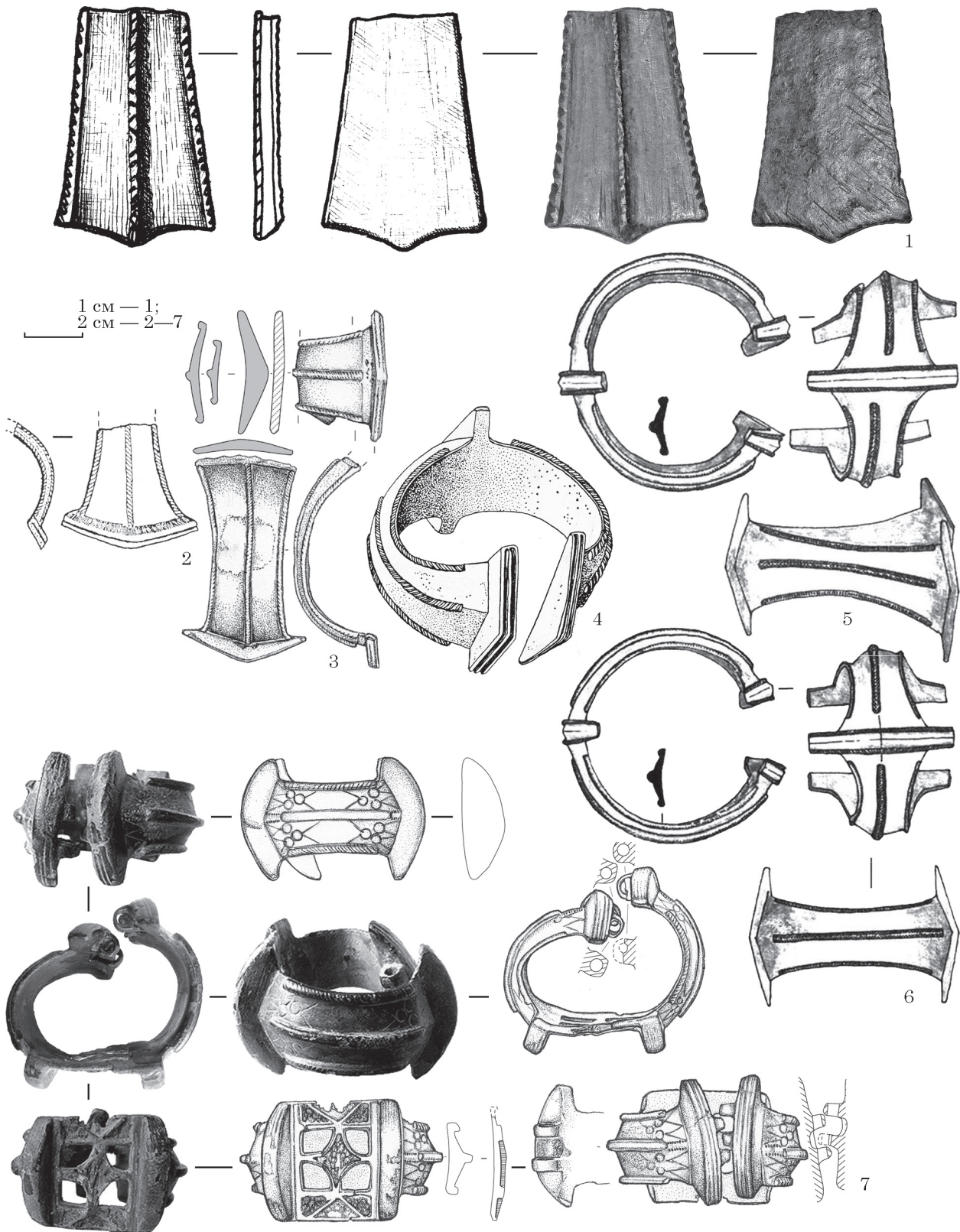
Рис. 4. Карта поширення найближчих аналогів та прототипів Т-подібної фібули із поселення Шедієве, уроч. Ігнатівка. **Умовні позначення:** I — аналоги; II — прототипи. **Пам'ятки:** 1 — Шедієве, уроч. Ігнатівка; 2 — Нижній Бишкін; 3 — «Васильківський» район; 4 — «Канівський» район; 5 — Сватки; 6 — Нагольне; 7 — Подгорное II; 8 — Малик; 9 — Нейзаг; 10 — Дуна; 11 — Камунга; 12 — Григорівка; 13 — Брянський скарб; 14 — Верхне Погромне; 15 — Паніковець 1

тури в черняхівський ареал (Терпиловский 2004, с. 52—54; Обломский 2007, с. 50—52; Радюш 2020а, с. 348, рис. 28). Ці процеси прослідковуються перш за все, на матеріалах поселень та могильників із знахідками посуду київської («східнослов'янської») керамічної традиції (рис. 6). Найбільш повний каталог таких пунктів для Середнього Подніпров'я та Дніпровського Лівобережжя зібрали Н. С. Абашина, А. М. Обломський та Р. В. Терпиловський (Абашина, Обломский, Терпиловский 1999; Петраускас 2018, рис. 13). В межах Полтавської обл. такі знахідки представлені на поселеннях — Радущівка та Максимівка. Цей перелік можна доповнити поселеннями Перещепине 2 в Середньому Поворсклі (Приймак, Луговий 2017, с. 194, рис. 11: 3, 4; 22: 12) та Дмитрівка III (Башкатов 2010а, с. 231, 236; 2010b, с. 14; Башкатов, Шита 2010, с. 149) в Нижньому Попсіллі.

З цими ж процесами пов'язані знахідки двох Т-подібних фібул кола східноєвропейських вар-

варських виїмчастих емалей заключного етапу існування стилю із могильника Компанійці, поховання 2 (Гопкало 2019, с. 194—196, рис. 1; 2). Цікаво, що на пам'ятці зафіксовані і інші поховання (№ 58, 60 та 95) із знахідками посуду київської традиції (Обломський 1999, с. 82).

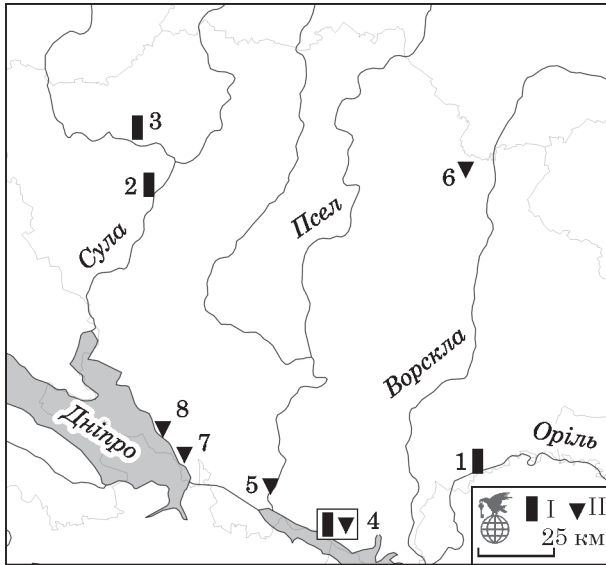
Слід зазначити, що якщо дата поховання 2 могильника Компанійці дискусійна (Обломский, Терпиловский 2007, с. 123; Гопкало 2019, с. 194), а от хронологія поселень чи горизонтів черняхівської культури із посудом київської традиції на теренах Полтавської області мають дату від другої половини III ст.: Радущівка, Максимівка (Абашина, Обломский, Терпиловский 1999, с. 84—85, 89—90) — друга половина III — IV ст.; Дмитрівка III (Башкатов 2010а, с. 231, 236; 2010b, с. 14) та Перещепино 2 (Приймак, Луговий 2017, с. 194) — від середини IV ст. Тобто, ці пам'ятки чи горизонти в цілому синхронні знахідці із Шедієвого.

Рис. 5. Знахідка із Шедієвого та певні аналогії серед гребінчастих браслетів кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей: 1 — Шедієве, уроч. Ігнатівка; 2 — Заозер'я; 3 — Курська область; 4 — Пакачіне-Дембай; 5, 6 — Журавка / Лук'янчиков; 7 — Паніковець 1

Також із проникненням носіїв київської культури до черняхівського ареалу в межах Полтавської області можна віднести знахідки кола східноєвропейських варварських виїмчас-

тих емалей заключного етапу (рис. 6) — скарб із Сухоносівки / Постав-Мук (Обломский, Терпиловский 2007, с. 138; Левада 2010) та два бронзових литих браслети із Плютенців (Федо-

Рис. 6. Карта поширення прикрас та посуду київської традиції на пам'ятках черняхівської культури в Полтавській області. **Умовні позначення:** I — знахідки кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей заключного етапу; II — черняхівські пам'ятки із знахідками кераміки київської культури. **Пам'ятки:** 1 — Шедієве, уроч. Ігнатівка; 2 — Плютенці; 3 — Сухоносівка / Постав-Муки; 4 — Компанійці; 5 — Дмитрівка III; 6 — Перещецино 2; 7 — Максимівка; 8 — Радущівка

ровський б. р., рис. 144 та 145 на с. 15; Корзухина 1978, с. 70, рис. 12: 5, 6). Хронологія останніх двох виробів досить широка (див.: Левада 2010, с. 568—573; Володарець-Урбанович 2015, с. 95—98; Ганощенко, Володарець-Урбанович 2019, с. 134—139). Судячи із аналогій, дані виробу з'являються в емалевих старожитностях лише в гунський час (Гороховский 1982, с. 147): скарби Сухоносівка / Постав-Муки (Обломский, Терпиловский 2007, с. 138; Левада 2010, с. 560, 568—573, рис. 6) та Мощне (Мызгин, Радюш, Любичев 2020, с. 199—207, рис. 2; 5), місцезнаходження Вороньків (Гороховский, Кубышев, Терпиловский 1999, с. 146) та поселення київської культури Ульянівка, житло 1 (Терпиловский 1984, с. 30, 40, табл. 10: 1).

Відповідно, знахідка Т-подібної фібули кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей із Шедієвого має бути пов'язана із пам'яткою черняхівської культури в регіоні. В околицях самого села черняхівських матеріалів немає, однак вище та нижче за течією пам'ятки цієї культури відомі — Лівенське, уроч. Попова Гора, Лівенське, уроч. Красний Куток, Нехвороща, уроч. Піски (Абашина, Магомедов, Рейда 2019, с. 76—77). Цікаво, що як раз по басейну Оріль і проходить південна межа поширення черняхівських пам'яток на Дніпровському Лівобережжі (Любичев, Мызгин 2014, рис. 1).

Подяки. Висловлюю щире вдячність Ю. Ю. Башкатову, О. В. Гопкало, О. В. Петраускасу та О. Б. Супруненко за надані зауваження та консультації.

ЛІТЕРАТУРА

Абашина, Н. С., Магомедов, Б. В., Рейда, Р. М. 2019. *Пам'ятки черняхівської культури Полтавської області*. Київ: ІА НАН України.

Абашина, Н. С., Обломский, А. М., Терпиловский, Р. В. 1999. К вопросу о славянских элементах на черняховских памятниках Среднего Поднепровья. *Российская археология*, 4, с. 78-98.

Акимов, Д. В., Ененко, Е. А. 2012. Случайные находки вещей римского времени в пределах лесостепного Подонья. *Stratum plus*, 4, с. 127-137.

Башкатов, Ю. Ю. 2010а. Памятники черняховской культуры юга Среднего Поднепровья. В: Щеглова, О., Казанский, М., Новаковский, В. (ред.). *Germania-Sarmatia*, II: Сборник научных статей по археологии народов Центральной и Восточной Европы посвященный памяти М. Б. Щукина. Калининград, с. 160-185.

Башкатов, Ю. Ю. 2010б. Нові дослідження черняхівських пам'яток на півдні Середнього Подніпров'я. В: *Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень (до 40-річчя археологічної експедиції НПУ ім. М. П. Драгоманова), 15—17 жовтня 2010 р.: Збірка тез доповідей на конференції*. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, с. 13-16.

Башкатов, Ю. Ю., Шита, Т. М. 2010. Нові дослідження черняхівських пам'яток на півдні Середнього Подніпров'я. *Археологія і давня історія України*, 2, с. 146-151.

Белоцерковская, И. В. 2018. 2.1. Украшения из металла. В: Обломский, А. М. (ред.). *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 18. Москва: ИА РАН; Вологда: Древности Севера, с. 14-50.

Битнер-Врублевская, А. 2017. Невеста издалека? Импортный браслет из Кживули под Сувалками (северо-восточная Польша). В: Родинкова, В. Е., Румянцева, О. С. (ред.). *Европа от Латена до Средневековья: варварский мир и рождение славянских культур: к 60-летию А. М. Обломского*. Раннеславянский мир, 19. Москва: ИА РАН, с. 161-172.

Володарець-Урбанович, Я. В., Пуголовок, Ю. О. 2023. Знахідка налобного очілля кола східноєвропейських варварських виїмчастих емалей із Носівки. *Oium*, у друці.

Володарець-Урбанович, Я. В., Пуголовок, Ю. О., Щербань, А. Л. 2018. Знахідки I тис. н. е. у Полтавському Поворсклі: за матеріалами робіт 2016 р. *Археологія*, 2, с. 94-108.

Воронятов, С. В. 2020. Перекладчастая фибула с эмалью из окрестностей села Верхнепогромное на Волге. В: Радюш, О., Блюэнз, А., Любичев, М. (ред.). *Германия-Сарматия*, III: Сборник научных статей по археологии народов Центральной и Восточной Европы. Москва: ИА РАН, с. 301-304.

Воронятов, С. В., Румянцева, О. С., Сапрыкина, И. А. 2020. Предметы убора с выемчатыми эмальями в собрании Государственного Эрмитажа: археологический анализ коллекции. *Российская археология*, 3, с. 16-32.

Гопкало, О. 2019. К дефиниции понятий «ювелирный стиль» и «мода» на примере черняховских фибул и предметов с выемчатыми эмальями. *Краткие сообщения Института археологии*, 254, с. 191-211.

Гороховский, Е. Л. 1982. О группе фибул с выемчатой эмалью из Среднего Поднепровья. В: Баран, В. Д. (ред.). *Новые памятники древней и средневековой художественной культуры*. Киев: Наукова думка, с. 115-151.

Гороховский, Е. Л. 1988. *Хронология ювелирных изделий первой половины I тысячелетия н. э. Лесо-*

степного Поднепров'я і Южного Побужжя. Автореферат дисертації к. и. н. Київ: ІА НАН України.

Гороховський, Е., Кубышев, А., Терпиловський, Р. 1999. Украшения круга выемчатых эмалей из села Воронькив на Киевщине. В: Левада, М. Э. (ред.). *Сто лет черняховской культуре*. Киев, с. 144-149.

Гороховський, Є. Л., Михайлова, Р. Д. 2008. Памятки пізньозарубинецького населення та племен кївської культури. *Історія українського мистецтва*, 1, с. 612-628.

Зайкоўскі, Э. М. 2011. Новыя знаходкі бронзавых рэчаў з выемчатymi эмалямі. *Матэрыялы па археалогіі Беларусі*, 20, с. 165-172.

Корзухина, Г. Ф. 1978. *Предметы убора с выемчатymi эмалями V — первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье*. Свод археологических источников, Е1-43. Ленинград: Наука.

Кулатова, І. М., Супруненко, О. Б. 2013. Деякі знахідки з Поворскля та Поорілля. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2013*, с. 82-105.

Кулатова, І. М., Супруненко, О. Б., Терпиловський, Р. В. 2005. *Пізньюскіфські та пізньюзарубинецькі старожитності Полтавщини*. Київ, Полтава: Археологія.

Левада, М. Е. 2010. Сухоносівка. *Terra Barbarica. Monumenta Archaeologica Barbarica, Series Gemina*, II, с. 557-594.

Левченко, Д. И. 1996. Об одной находке круга древностей с выемчатыми эмалями. В: Супруненко, О. Б. (ред.). *Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи*. Полтава: Археологія, с. 162-163.

Лопатин, Н. В., Фурасев, А. Г. 2007. *Северные рубежи раннеславянского мира в III—V вв. н. э.* Раннеславянский мир, 8. Москва.

Любичев, М. В., Мызгин, К. В. 2014. Южная граница ареала черняховской культуры в Днепро-Донецкой лесостепи: современные представления. *Oikumene*, 4, с. 58-71.

Михеев, В. К. 1983. Две раннесредневековые находки на Харьковщине. *Советская археология*, 3, с. 212-215.

Мызгин, К. В., Радюш, О. А., Любичев, М. В. 2020. Новые данные к вопросу о поздней дате вещей круга «выемчатых эмалей» на территории Поднепровья. В: Радюш, О., Блюэнэ, А., Любичев, М. (ред.). *Германия-Сарматия, III: Сборник научных статей по археологии народов Центральной и Восточной Европы*. Москва: ИА РАН, с. 198-218.

Некрасова, А. Н. 2006. Памятники черняховской культуры Днепровского Левобережья. В: Терпиловський, Р. В. (ред.). *Готы и Рим*. Киев: Стило, с. 87-200.

Обломський, А. М. 1999. Типи поховань на черняхівському могильнику Компанійці (етнокультурна інтерпретація). *Археологія*, 4, с. 76-88.

Обломський, А. М. 2007. Киевская культура на фоне этнокультурных процессов в лесостепной зоне в III—V вв. В: Обломський, А. М. (ред.). *Памятники киевской культуры в лесостепной зоне России (III — начало V в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 10. Москва: ИА РАН, с. 45-53.

Обломський, А. М. 2010. Памятники типа Картамышшево-2 и Терновки-2. В: Обломський, А. М. (ред.). *Поздnezарубинецькіе памятники на территории Украины (вторая половина I — II вв. н. э.)*. Раннеславянский мир, 12. Москва: ИА РАН, с. 54-66.

Обломський, А. М. 2017. Украшения с выемчатыми эмалями восточноевропейского стиля в степях Причерноморья и в Крыму. *Российская археология*, 1, с. 55-69.

Обломський, А. М. 2018а. Прочие украшения, хронология комплекса. В: Обломський, А. М. (ред.). *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 18. Москва: ИА РАН; Вологда: Древности Севера, с. 125-130.

Обломський, А. М. 2018b. О донскихкладах украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля. *S studia Barbarica*, 1: Prof. A. Kokowskiemu w 65. rocznicę urodzin, p. 619-683.

Обломський, А. М. 2021. Глава 5. Ранние славяне в лесостепном Подонье в III—VII вв. В: Федюнин, И. В. (ред.). *Очерки археологии лесостепного Подонья в эпоху голоцена*. Воронеж: Научная книга, с. 461-648.

Обломський, А. М., Березуцький, В. Д. 2019. Горизонт украшений с выемчатыми эмалями на территории Лесостепного Подонья. *Oikumene*, 6, с. 50-79.

Обломський, А. М., Сапрыкина, И. А. 2019. О культурно-хронологическом горизонте украшений с эмалями в Верхнем Подонье. *Российская археология*, 4, с. 66-85.

Обломський, А. М., Терпиловський, Р. В. 2007. Предметы убора с выемчатыми эмалями на территории лесостепной зоны Восточной Европы (дополнение сводов Г. Ф. Корзухиной, И. К. Фролова и Е. Л. Гороховского). В: Обломський, А. М. (ред.). *Памятники киевской культуры в лесостепной зоне России (III — начало V в. н. э.)*. Раннеславянский мир, 10. Москва: ИА РАН, с. 113-141.

Петраускас, О. В. 2018. Могильник та поселення черняхівської культури Велика Бугаївка в системі старожитностей Середнього Подніпров'я. *Археологія*, 2, с. 22-41.

Приймак, В. В., Луговий, Р. М. 2017. Поселення черняхівської культури біля с. Більськ на Полтавщині. В: Скиба, А. В., Горбаненко, С. А. (ред.). *Європейська археологія I тисячоліття н. е.: Збірник на честь Ліни Василюк Вакуленко*. Київ: ІА НАН України, с. 187-202.

Радюш, О. А. 2010. Снаряжение всадника, украшения, детали роков круга Восточноевропейских выемчатых эмалей в бассейне верхнего течения Псла и Сейма. В: Воронцов, А. М., Гавритухин, И. О. (ред.). *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпоху римских влияний и Великого переселения народов*. Конференция 2. Тула, с. 5-18.

Радюш, О. А. 2020а. Варварские эмали Восточной Европы — современное состояние источниковой базы и опыт картирования. В: Радюш, О., Блюэнэ, А., Любичев, М. (ред.). *Германия-Сарматия, III: Сборник научных статей по археологии народов Центральной и Восточной Европы*. Москва: ИА РАН, с. 317-352.

Радюш, О. А. 2020b. Распространение вещей круга восточноевропейских выемчатых эмалей в верхнем течении Днепра и Северского Донца на территории Курской и Белгородской областей России (материалы к каталогу). В: Радюш, О., Блюэнэ, А., Любичев, М. (ред.). *Германия-Сарматия, III: Сборник научных статей по археологии народов Центральной и Восточной Европы*. Москва: ИА РАН, с. 155-184.

Радюш, О. 2021. Новые данные о распространении вещей круга выемчатых эмалей в верхнем течении Днепра, Немана, Западного Буга, Западной Двины, Ловати на территории Беларуси и России (материалы к каталогу). В: Плавінські, М. А., Сідаровіч, В. М. (ред.). *Експедыцыя працягласію ў жыццё: зборнік навуковых артыкулаў пам'яці Аляксандра Плавінскага*. Мінск: Колорград, с. 59-105.

Рудинський, М. 1928. *Археологічні збірки Полтавського державного музею*. Полтава.

Супруненко, О. Б., Кулатова, І. М. 2011. Знахідка кола виїмчастих емалей з Поорілля. *Археологічні дослідження на Україні в 2010 р.*, с. 326-327.

Телегін, Д. Я., Беляева, С. О. 1975. Пам'ятки ранньослов'янського часу на Орелі. *Археологія*, 18, с. 96-107.

Терпиловский, Р. В. 1984. *Ранние славяне Поддесенья III—V вв.* Киев: Наукова думка.

Терпиловский, Р. В. 2004. *Славяне Поднепровья в первой половине I тысячелетия н. э.* Lublin: UMCS.

Федоровський, А. С. б. р. *Фото-відбитки: археологічні матеріали VI—VII ст. ст. н. е.* НА ІА НАН України, ф. 7, спр. 7.

Харитонович, З. А. 2016. Находки изделий с выемчатыми эмальями на территории Беларуси. В: Левко, О. Н. (ред.). *Славяне на території України в догосударственный период: к 90-летию со дня рождения Леониды Давыдовича Поболя.* В 2 кн., кн. 1. Минск: Беларуская навука, с. 175-197.

Хомякова, О. А. 2018. Браслеты Брянского клада. В: Обломский, А. М. (ред.). *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.).* Раннеславянский мир, 18. Москва: ИА РАН; Вологда: Древности Севера, с. 86-94.

Храпунов, И. Н. 2017. Комплекс с перекладчатой фибулой и диким лесным котом из могильника Нейзац. В: Родинкова, В. Е., Румянцева, О. С. (ред.). *Европа от Латена до Средневековья: варварский мир и рождение славянских культур: сборник статей: к 60-летию А. М. Обломского.* Раннеславянский мир, 19. Москва: ИА РАН, с. 262-272.

Хреков, А. А., Шуваев, С. В. 2016. Новые находки предметов круга выемчатых эмалей на территории лесостепного Прихоперья. *Археологическое наследие Саратовского края*, 14, с. 160-176.

REFERENCES

Abashyna, N. S., Mahomedov, B. V., Reida, R. M. 2019. *Pam'iatky cherniakhiivskoi kultury Poltavskoi oblasti.* Kyiv: IA NAN Ukrainy.

Abashina, N. S., Oblomskii, A. M., Terpilovskii, R. V. 1999. K voprosu o slavianskikh elementakh na cherniakhovskikh pamyatnikakh Srednego Podneprov'ia. *Rossiiskaia arkheologiia*, 4, s. 78-98.

Akimov, D. V., Enenko, E. A. 2012. Sluchainye nakhodki veshchei rimskogo vremeni v predelakh lesostepnogo Podonia. *Stratum plus*, 4, s. 127-137.

Bashkatov, Iu. Iu. 2010a. Pamyatniki cherniakhovskoi kultury iuga Srednego Podneprov'ia. In: Shcheglova, O., Kazanskii, M., Novakovskii, V. (ed.). *Germania-Sarmatia*, II: Sbornik nauchnykh statei po arkheologii narodov Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy posviashchennyi pamiati M. B. Shchukina. Kaliningrad, s. 160-185.

Bashkatov, Yu. Yu. 2010b. Novi doslidzhennia cherniakhiivskiykh pam'iatok na pivdni Serednoho Podniprovia. In: *Cherniakhiivska kultura. Aktualni problemy doslidzhen (do 40-richchia arkheolohichnoi ekspeditsii NPU im. M. P. Drahomanova)*, 15—17 zhovtnia 2010 r.: Zbirka tez dopovidei na konferentsii. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, s. 13-16.

Bashkatov, Yu. Yu., Shyta, T. M. 2010. Novi doslidzhennia cherniakhiivskiykh pam'iatok na pivdni Serednoho Podniprovia. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 2, s. 146-151.

Belotserkovskaia, I. V. 2018. 2.1. Ukrasheniia iz metalla. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Brianskii klad ukrasheniia s vyemchatoi emaliu vostochnoeuropeiskogo stil'ia (III v. n. e.).* Ranneslavianskii mir, 18. Moskva: IA RAN; Vologda: Drevnosti Severa, s. 14-50.

Bitner-Vrublevska, A. 2017. Nevesta izdaleka? Importnyi braslet iz Kzhivuli pod Suvalkami (severo-vostochnaia Polsha). In: Rodinkova, V. E., Rumiantseva, O. S. (ed.). *Evropa ot Latena do Srednevekov'ia: varvarskii mir i rozhdenie slavianskikh kultur: k 60-letiiu A. M. Oblomskogo.* Ranneslavianskii mir, 19. Moskva: IA RAN, s. 161-172.

Volodarets-Urbanovych, Ya. V., Puholovok, Yu. O. 2023. Znakhidka nalobnoho ochillia kola skhidnoieuropeiskyykh varvarskyykh vyimchastykh emalei iz Nosivky. *Oium*, u drutsi.

Volodarets-Urbanovych, Ya. V., Puholovok, Yu. O., Shcherban, A. L. 2018. Znakhidky I tys. n. e. u Poltavskomu Povorskli: za materialamy robit 2016 r. *Arkheolohiia*, 2, s. 94-108.

Voroniatov, S. V. 2020. Perekladchastaia fibula s emaliu iz okrestnostei sela Verkhnepogromnoe na Volge. In: Radiush, O., Bliuene, A., Liubichev, M. (ed.). *Germaniia-Sarmatia*, III: Sbornik nauchnykh statei po arkheologii narodov Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy. Moskva: IA RAN, s. 301-304.

Voroniatov, S. V., Rumiantseva, O. S., Saprykina, I. A. 2020. Predmety ubora s vyemchатыми emaliu v sobranii Gosudarstvennogo Ermitazha: arkheologicheskii analiz kollektzii. *Rossiiskaia arkheologiia*, 3, s. 16-32.

Gopkalo, O. 2019. K definitsii poniatii «iuelirnyi stil'» i «moda» na primere cherniakhovskikh fibul i predmetov s vyemchатыми emaliu. *Kratkie soobshcheniia Instituta arkheologii*, 254, s. 191-211.

Gorokhovskii, E. L. 1982. O gruppe fibul s vyemchatoi emaliu iz Srednego Podneprov'ia. In: Baran, V. D. (ed.). *Novye pamiatniki drevnei i srednevekovoi khudozhestvennoi kultury.* Kiev: Naukova dumka, s. 115-151.

Gorokhovskii, E. L. 1988. *Khronologiia iuelirnykh izdelii pervoi poloviny I tysiacheletiia n. e. Lesostepnogo Podneprov'ia i Iuzhnogo Pobuzhia.* Avtoreferat dissertatsii k. i. n. Kiev: IA NAN Ukrainy.

Gorokhovskii, E., Kubyshev, A., Terpilovskii, R. 1999. Ukrasheniia kruga vyemchatelykh emalei iz sela Voronkiv na Kievshchine. In: Levada, M. E. (ed.). *Sto let cherniakhovskoi kultury.* Kiev, s. 144-149.

Horokhovskiy, Ye. L., Mykhailova, R. D. 2008. Pam'iatky piznozaryubynetskoho naselennia ta plemen kyivskoi kultury. *Istoriia ukrainskoho mystetstva*, 1, s. 612-628.

Zajkoški, E. M. 2011. Novyya znachodki bronzavykh rečau z vyemchатыми emaliu. *Materialy po arkheologii Belarusi*, 20, s. 165-172.

Korzukhina, G. F. 1978. *Predmety ubora s vyemchatelyми emaliu V—pervoi poloviny VI v. n. e. v Srednem Podneprove.* Svod arkheologicheskikh istochnikov, E1-43. Leningrad: Nauka.

Kulatova, I. M., Suprunenko, O. B. 2013. Deiaki znakhidky z Povorskliia ta Poorillia. *Starozhytnosti Livoberezhnoho Podniprovia 2013*, s. 82-105.

Kulatova, I. M., Suprunenko, O. B., Terpylovskiy, R. V. 2005. *Piznoskifski ta piznozaryubynetski starozhytnosti Poltavshchyny.* Kyiv, Poltava: Arkheolohiia.

Levada, M. E. 2010. Sukhonosivka. *Terra Barbarica. Monumenta Archaeologica Barbarica*, Series Gemina, II, s. 557-594.

Levchenko, D. I. 1996. Ob odnoi nakhodke kruga drevnosti s vyemchatelyми emaliu. In: Suprunenko, O. B. (ed.). *Bil'ske horodyshche v konteksti vyvchennia pam'iatok rannoho zaliznoho viku Yevropy.* Poltava: Arkheolohiia, s. 162-163.

Lopatin, N. V., Furasev, A. G. 2007. *Severnye rubezhi ranneslavianskogo mira v III—V vv. n. e.* Ranneslavianskii mir, 8. Moskva.

Liubichev, M. V., Myzgin, K. V. 2014. Iuzhnaia granitsa areala cherniakhovskoi kultury v Dnepro-Donetskoi lesostepi: sovremennye predstavleniia. *Oium*, 4, s. 58-71.

Mikheev, V. K. 1983. Dve rannesrednevekovye nakhodki na Khar'kovshchine. *Sovetskaia arkheologiia*, 3, s. 212-215.

Myzgin, K. V., Radiush, O. A., Liubichev, M. V. 2020. Novyye dannyye k voprosu o pozdnei date veshchei kruga «vyemchatelykh emalei» na territorii Podneprov'ia. In: Radiush, O., Bliuene, A., Liubichev, M. (ed.). *Germaniia-Sarmatia*, III: Sbornik nauchnykh statei po arkheologii narodov Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy. Moskva: IA RAN, s. 198-218.

Nekrasova, A. N. 2006. Pamyatniki cherniakhovskoi kultury Dneprovskogo Levoberezhia. In: Terpilovskii, R. V. (ed.). *Goty i Rim.* Kiev: Stilos, s. 87-200.

Oblomskiy, A. M. 1999. Typy pokhovan na cherniakhiivskomu mohyl'nyku Kompaniitsi (etnokulturna interpretatsiia). *Arkheolohiia*, 4, s. 76-88.

Oblomskii, A. M. 2007. Kievskaiia kultura na fone etnokulturnykh protsessov v lesostepnoi zone v III—V vv. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Pamyatniki kievs'koi kultury v lesostepnoi zone Rossii (III — nachalo V v. n. e.).* Ranneslavianskii mir, 10. Moskva: IA RAN, s. 45-53.

Oblomskii, A. M. 2010. Pamiatniki tipa Kartamyshevo-2 i Ternovki-2. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Pozdnezarubinetskie pamiatniki na territorii Ukrainy (vtoraia polovina I — II vv. n. e.)*. Ranneslavianskii mir, 12. Moskva: IA RAN, s. 54-66.

Oblomskii, A. M. 2017. Ukrasheniia s vyemchatymi emaliami vostochnoevropeiskogo stilii v stepiakh Prichernomor'ia i v Krymu. *Rossiiskaia arkhologiia*, 1, s. 55-69.

Oblomskii, A. M. 2018a. Prochie ukrasheniia, khronologiia kompleksa. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Brianskii klad ukrasheniia s vyemchatoi emaliu vostochnoevropeiskogo stilii (III v. n. e.)*. Ranneslavianskii mir, 18. Moskva: IA RAN; Vologda: Drevnosti Severa, s. 125-130.

Oblomskii, A. M. 2018b. O donskikh kladakh ukrasheniia s vyemchatoi emaliu vostochnoevropeiskogo stilii. *Sdudia Barbarica*, 1: Prof. A. Kokowskiemu w 65. rocznicę urodzin, p. 619-683.

Oblomskii, A. M. 2021. Glava 5. Rannie slaviane v lesostepnom Podone v III—VII vv. In: Fediunin, I. V. (ed.). *Ocherki arkhologii lesostepnogo Podonia v epokhu golotsena*. Voronezh: Nauchnaia kniga, s. 461-648.

Oblomskii, A. M., Berezutskii, V. D. 2019. Gorizont ukrasheniia s vyemchatymi emaliami na territorii Lesostepnogo Podonia. *Oium*, 6, s. 50-79.

Oblomskii, A. M., Saprykina, I. A. 2019. O kulturno-khronologicheskoi gorizonte ukrasheniia s emaliami v Verkhnem Podone. *Rossiiskaia arkhologiia*, 4, s. 66-85.

Oblomskii, A. M., Terpilovskii, R. V. 2007. Predmety ubora s vyemchatymi emaliami na territorii lesostepnoi zony Vostochnoi Evropy (dopolnenie svodov G. F. Korzukhinoi, I. K. Frolova i E. L. Gorokhovskogo). In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Pamiatniki kievskoi kultury v lesostepnoi zone Rossii (III — nachalo V v. n. e.)*. Ranneslavianskii mir, 10. Moskva: IA RAN, s. 113-141.

Petrauskas, O. V. 2018. Mohylnyk ta poselennia cherniakhivskoi kultury Velyka Buhaivka v systemi starozhytnosti Serednoho Podniprovia. *Arkheolohiia*, 2, s. 22-41.

Pryimak, V. V., Luhovyi, R. M. 2017. Poselennia cherniakhivskoi kultury bilia s Bilska na Poltavshchyni. In: Skyba, A. V., Horbanenko, S. A. (eds.). *Yevropeiska arkhelohiia I tysiacholittia n. e.: Zbirnyk na chest Liny Vasylivky Vakulenko*. Kyiv: IA NAN Ukrainy, s. 187-202.

Radiush, O. A. 2010. Snariazhenie vsadnika, ukrasheniia, detali rokov kruga Vostochnoevropeiskikh vyemchatykh emalei v basseine verkhnego techeniia Psla i Seima. In: Vorontsov, A. M., Gavritukhin, I. O. (ed.). *Lesnaia i lesostepnaia zony Vostochnoi Evropy v epokhi rimskikh vliianii i Velikogo pereseleniia narodov*. Konferentsiia 2. Tula, s. 5-18.

Radiush, O. A. 2020a. Varvarskie emali Vostochnoi Evropy — sovremennoe sostoianie istochnikovoi bazy i opyt kartirovaniia. In: Radiush, O., Bliuene, A., Liubichev, M. (eds.). *Germaniia-Sarmatiia*, III: Sbornik nauchnykh statei po arkhologii narodov Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy. Moskva: IA RAN, s. 317-352.

Radiush, O. A. 2020b. Rasprostranenie veshchei kruga vostochnoevropeiskikh vyemchatykh emalei v verkhnem techenii Dnepra i Severskogo Dontsa na territorii Kurskoi i Belgorodskoi oblasti Rossii (materialy k katalogu). In: Radiush, O., Bliuene, A., Liubichev, M. (ed.). *Germaniia-Sarmatiia*, III: Sbornik nauchnykh statei po arkhologii narodov Tsentralnoi i Vostochnoi Evropy. Moskva: IA RAN, s. 155-184.

Radiush, O. 2021. Novye dannye o rasprostraneni veshchei kruga vyemchatykh emalei v verkhnem techenii Dnepra, Neman, Zapadnogo Buga, Zapadnoi Dviny, Lovati na territorii Belarusi i Rossii (materialy k katalogu). In: Plavinski, M. A., Sidarovich, V. M. (eds.). *Ekspeditsiia prachiaslasciu ū hycio: zbornik navukovykh artykulai pamiaci Aliaksandra Plavinskaha*. Minsk: Kolorhrad, s. 59-105.

Rudynskii, M. 1928. *Arkheolohichni zbirky Poltavskoho derzhavnogo muzeiu*. Poltava.

Suprunenko, O. B., Kulatova, I. M. 2011. Znakhidka kola vyimchastykh emalei z Poorillia. *Arkheolohichni doslidzheniia na Ukraini v 2010 r.*, s. 326-327.

Telehin, D. Ya., Bieliaieva, S. O. 1975. Pamiatky rannoslaviankoho chasu na Orel. *Arkheolohiia*, 18, s. 96-107.

Terpilovskii, R. V. 1984. *Rannie slaviane Podeseniia III—V vv.* Kiev: Naukova dumka.

Terpilovskii, R. V. 2004. *Slaviane Podneprovia v pervoi polovine I tysiacheletii n. e.* Lublin: UMCS.

Fedorovskii, A. S. b. r. *Foto-vidbytky: arkhelohichni materialy VI—VII st. st. n. e.* NA IA NAN Ukrainy, f. 7, spr. 7.

Kharitonovich, Z. A. 2016. Nakhodki izdelii s vyemchatymi emaliami na territorii Belarusi. In: Levko, O. N. (ed.). *Slaviane na territorii Belarusi v dogosudarstvennyi period: k 90-letiiu so dnia rozhdeniia Leonida Davydovicha Bobolia*. V 2 kn., kn. 1. Minsk: Belaruskaja navuka, s. 175-197.

Khomiakova, O. A. 2018. Braslety Brianskogo klada. In: Oblomskii, A. M. (ed.). *Brianskii klad ukrasheniia s vyemchatoi emaliu vostochnoevropeiskogo stilii (III v. n. e.)*. Ranneslavianskii mir, 18. Moskva: IA RAN; Vologda: Drevnosti Severa, s. 86-94.

Khrapunov, I. N. 2017. Kompleks s perekladchatoi fibuloi i dikim lesnym kotom iz mogilnika Neizats. In: Rodinkova, V. E., Rumiantseva, O. S. (ed.). *Evropa ot Latena do Srednevekovia: varvarskii mir i rozhdenie slavianskikh kultur: sbornik statei: k 60-letiiu A. M. Oblomskogo*. Ranneslavianskii mir, 19. Moskva: IA RAN, s. 262-272.

Khrekov, A. A., Shuvaev, S. V. 2016. Novye nakhodki predmetov kruga vyemchatykh emalei na territorii lesostepnogo Prikhoperia. *Arkheologicheskoe nasledie Saratovskogo kraia*, 14, s. 160-176.

Y. V. Volodarets-Urbanovich

THE T-SHAPED FIBULA OF THE EAST EUROPEAN CHAMPLEVE ENAMELS STYLE FROM SHEDIIEVE VILLAGE

The article presents the T-shaped fibula of the East European champleve enamels style from Shediieve, tract Ihnativka (fig. 1) in Poltava region. Fragments of hand-made pottery and amphorae are revealed on a partly explored site. Ceramic assemblage is typical for the settlement of Late Zarubintsy sites of Kartamyshevo 2 and Ternovka 2 type.

The fibula belongs to the later modifications — the third stage («degradation of style») according G. F. Korzukhina or «Kompaniitsi» phase according E. L. Gorohovsky. The closest analogy is the fibula from Nyzhnii Byshkin. Certain analogies (fig. 2) can be seen in the finds from the «territory of Ukraine», «Vasylivskyy» and «Kanivskyy» districts, Svatkiv, Nagolny, Podgornoye II, Malik, Neyzats cemetery, crypt 480. Fibula from the crypt 480 of Neyzats cemetery dates to the second half — the end of the 4th century.

The items with slots of the developed phase of style can be considered the prototypes of the find from Shediieve (fig. 3). These are fibulae from Duna, Kamunta, Hryhorivka and two from Bryansk hoard. Certain similar features can be seen in the T-shaped fibula from the Verkhnie Pohromne.

Fibula of the East European champleve enamels style from Shediieve may be associated with the penetration of the people of Kyiv culture in the Cherniakhiv area. These processes are traced on the materials of settlements and cemeteries. The most complete catalog of such sites for the Middle Dnieper and the Dnieper Left Bank was compiled by N. S. Abashyna, A. M. Oblomskii and R. V. Terpylovskii (1999). This list can be supplemented by the settlement of Pereshchepyno 2 in Middle Vorskla and Dmytrivka III in Lower Psel. The same processes are associated with the discovery of T-shaped fibulae from the Kompaniitsi cemetery, burial 2, the hoard from Sukhonosivka / Postav-Muky and two bronze cast bracelets from Pluientensi.

Keywords: East European champleve enamels style, T-shaped fibula, Late Roman period, second half / end of 3rd — 4th/5th centuries.

Одержано 26.06.2022

ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ Ярослав Володимирович, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

VOLODARETS-URBANOVICH Yaroslav, Ph. D., Researcher, the Institute of Archaeology NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0003-1560-3608, e-mail: volodargrad@ukr.net.